

Balladai látképek

Arany János 200

*Ködbe vész a nap sugára,
Vak homály ül bércen-völgyön.*
(Arany János: Bor vitéz)

Nincs más megoldás

Sokan és sokféleképpen emlékeznek manapság Arany Jánosra, ha nem is kimondottan a balladaira. A balladák biztos pontot jelentenek a magyartanításban, a tanulók szeretik is *A walesi bárdokat*, noha a középiskolában tanult *V. László* vagy a *Híd-avatás* kevésbé marad meg az iskolából kilépők tarsolyában. Ideje lenne változtatni, tágítani Arany ballada-képén, erre ösztönöz a tudományos kutatás. Szerencsére a tanárok többsége következetesen bővíti a repertoárt, a tantervekben nem szereplő balladákat is feldolgozza. A vajdasági amatőr színjátszók az évforduló kapcsán felfedezték maguknak az *Ágnes asszony* sokrétű megjeleníthetőségét, szerteágazó értelmezési és szövegmanipulációs lehetőségeit. A különböző szemszögű és színvonalú emlékező továbbgondolások a mai olvasó Arany Jánoshoz való viszonyulásának átértékelését hangsúlyozzák (Fenyő D. 2017, 95). Margócsy István írja: „Újra kellene olvasni Aranyt! – s nem az iskola szemével! – hányszor hangzott már fel a kegyes óhaj, s hányszor maradt meghallgatatlanul. Pedig, úgy vélem, nincs más megoldás: újra kell olvasnunk a magunk számára Aranyt, hogy fennkölt Atyából beszélgetőtársunkká, kortárs szerzővé váljék ismét: akivel kommunikálni lehet olvasás közben – hátha van olyasmi, amiről ugyanazt gondoljuk (akkor is, ha ő persze jobban meg tudja fogalmazni a magáét...)” (Margócsy 2017, 45).

Akik újraértelmezik

Az irodalomtudomány nézőpontjából következetesen megnyilvánul a ballada-képünkön való változtatni akarás, a távlatnyitás problémája. Nyilasy Balázs monográfiája az elbizonytalanodást hangsúlyozza a balladák értelmezése és csoportosítása tekintetében: „A tágítás művelete

a balladisztika esetében annál inkább indokolt, mert a műfajcsoport történeti-szociológiai köztöttsége különösen erős a recepcióban” (Nyilasy 1998, 130). Az irodalomtörténész arra utal, hogy a korabeli olvasatok elsősorban az idegen elnyomás problémakörét nyomatékosították az egyes balladákkal kapcsolatban, holott például a *Szondi két apródja* számos más szempontból is megközelíthető, tehát az értelmezési lehetőségek skáláját gazdagítani kellene. Az újabb kutatások gyakran az Arany-balladák bonyolult végzetszerűségét járják körül. Dávidházi Péter már 1992-ben felhívta a figyelmet a végzetszerűség és kárhozás kiemelkedő szerepére, amely az Arany-levelezésben is tetten érhető, Arany ugyanis ezzel a „fatalis szenvedő állapottal” indokolja saját küzdőképességének hiányát, illetve mindazt, ami szellemi működésében gátolta (Dávidházi 1992, 144). A vergődés hálójában sínylődő balladahősök vizsgálata tehát önéletrajzi távlatokat nyithat, valamint az eposzi hős kísértésének szempontja is felvethető velük összefüggésben. Hász-Fehér Katalin a szemlélődő elbeszélői szerepkört emelte ki Arany János balladáiból. Losonci Miklós tanulmánya a kontextusból közelíti meg a *Tengerihántást* (a kukorica a művészetben), ugyanakkor Arany variációképességét és sokrétű költői figyelmét igazolja a balladából vett példák segítségével (Losonci 1982, 460). Milbacher Róbert 2009-ben megjelent tanulmánya részletesen levezeti a balladával kapcsolatos interpretációs és kultikus hagyományt, körüljárja az irodalomtörténeti álláspontokat, a tömörített Greguss-definícióhoz („tragédia dalban elbeszélve”, 1865) fűzhető műfaji diskurzusokat. Milbacher az Arany-balladák szokásrendjéről értekezik, amelyet még Gyulai Pál indított útjára Arany Jánosról írott emlékezésében. Gyulai a balladákat Petőfi dalai mellé helyezte, és mint nemzeti szellemünk szülötseit „nemzeti intézménnyé”, „emlékezethellyé” avatta

(Milbacher 2009, 199). A fordítások vizsgálata új értelmezési lehetőségeket kínál fel, erre mutat rá Kocsány Piroska német átültetéseket vizsgáló tanulmánya, amely kiemeli a *Szondi két apródjának* célnyelvi eltéréseit. A ballada 13. versszaka és a kétszólamúság megközelítése változik a német átköltésben (Kocsány 2017, 199–200), a fordítás újraalkotásként működik, és más olvasatot, más műfaji megoldást kínál fel német befogadójának.

Az Arany-recepcióban való szemeztetés korántsem csupán vázlatos áttekintés, amelyben közös törekvés a továbblépés megvalósítása, az érinthetetlen, kanonizált Arany-kép elmozdítása, a perspektívák tágítása.

Vizualitás

Keszeg Anna írja: „...hogya Arany a nyelve miatt válik annyira komplex irodalmi tapasztalattá, az Aranyt adaptáló vizuális nyelvnek utol kell érnie komplexitásban az írott nyelvet. És ez mérhetetlenül nagy akadályt gördít az Arany-adaptációk/aktualizálások útjába. Nem amiatt, mert nem lenne konzsenziális alkotó, hanem amiatt, mert az ötlet és a kivitelezés közötti út nagyon hosszúvá válik. Ezért nem véletlen, hogy Arany Jánost még mindig Zichy Mihály százhusz éves illusztrációinak vizuális nyelvén látjuk.” (Keszeg 2017, 86).

Az Arany-emlékezet alkalmat ad újabb vizuális nyelvek kidolgozására, ennek példái Nemes Fekete Edit „illusztrációi”, amelyek nem egyszerű illusztrációk, hanem a balladák vizuális újraértelmezései. A rajzok, kollázsok több variációban készültek, többnyire egy-egy motívumot nagyítanak ki, azokat, amelyeket a művész az újraolvasás során magáévá tett. A redukciós módszer párhuzamba állítható a balladák sűrítettségével, amelyek a befogadó koncentrációját követelik meg, és a komplexitással állnak összefüggésben. Az

Irodalom

Dávidházi Péter. 1992. Hunyt mesterünk. Arany János kritikusi öröksége. Budapest: Argumentum

Fenyő D. György. 217. Arany János az iskolában. *Alföld*, 2017, 68. évf., 6. szám, 95–107.

Keszeg Anna. 2017. A magyarok reformkori Aranya (Arany János a múzeumban). *Alföld*, 2017, 68. évf., 6. szám, 84–95.

Kocsány Piroska. 2017. Arany János verseinek német fordításairól. *Magyar Nyelvőr*, 2017, 141. évf., 2. szám (április–június), 191–206.

Losonci Miklós. 1982. Arany János: Tengeri-hántás (János Arany: Cornhusking). In: Novák László szerk. *Arany*

Ágnes asszony és a Vörös Rébék látvány-lehetősége kimagasló, az alkotásokon feltűnik az emberi alakok megnyújtása, képlékenysége, a magány kiemelése. Nemes Fekete Edit elsősorban a kék, kékesszürke színt alkalmazza, amely az Arany-balladák koloritjában kevésbé érvényesül, a látvány azonban sejtelmessé válik. Figyelmet érdemel például a Szendrey Júlia újraraházosodását megidéző *A honvéd özvegye* című ballada vizuális (rajzos) újraértelmezése, amely egy családott láttat, és a vertikális kimozduláshoz kapcsolja szimbólummá növekvő látványait.

Hogyan?

Hogy ki hogyan teszi igazán magáévá, személyes üggyé a balladákkal való találkozását, ez számos kérdést vet fel. Az iskola természetesen motiválhat, ám az indításnál nem rekedhetünk meg. A tanárnak követnie kell a tudományos eredményeket, az új kutatásokat, kreatív feladatokkal kell „aktualizálnia” az Arany-balladákat. A személyes kommunikációig való eljutás sokrétű, és ebben a vizuális nyelv segíthet. Pethő József időszerű tanulmánya bizonyítja, hogy Arany költői koncepciójában milyen jelentős pozícióhoz jutott a kép és a képiség (Pethő 2017, 127). Számomra a szövegek érintkezési pontjai izgalmasak, tanárként is ezeket a lehetőségeket ragadom meg. Csáth Géza *Zách Klára* című drámája újabb perspektívákat nyújt a ballada olvasásához. Összefüggésbe hozható Ágnes asszony és Édes Anna bíróság előtti magatartása, valamint számos más szöveghely. A nőalakok árnyaltabb vizsgálatára sarkallhat például a *Rozgonyiné* vagy a *Bor vitéz*, ezeket a balladákat kevesebben ismerik. Nincs más útmutató, mint kellő nyitottsággal és merészséggel olvasni újra és újra a balladákat, de nem csak az évfordulók idején.

János. Tanulmányok. Nagykőrös: Nagykőrösi Arany János Múzeum, 449–466.

Margócsy István. 2017. Arany János irodalmi képe. *Alföld*, 2017, 68. évf., 6. szám, 43–48.

Milbacher Róbert. 2009. Arany János és az emlékezet balzsama. Az Arany-hagyomány a magyar kulturális emlékezetben. Budapest: Ráció Kiadó

Nyilasy Balázs. 1998. Arany János. Budapest: Korona Kiadó, 110–131.

Pethő József. 2017. A képiség jelentésstilisztikája a *Toldi estéjében*. *Magyar Nyelvőr*, 2017, 141. évf., 2. szám (április–június), 127–142.